

MIS ON PEIDUS SÕNARAAMATU TÄHENDUSSOOVITUSTE TAGAHOOVIS? EESTI OMASÕNADE KÄSITLUS

Lydia Risberg

Eesti Keele Instituut, EE

Tartu Ülikool, EE

lydia.risberg@eki.ee

Abstrakt. Vabariiklikus õigekeelsuskomisjonis arutati 1980. aastal, et eesti üldkeele omasõnade tähendusi ei ole võimalik ega vajalik normida. Sellegipoolest jätkati keelekorralduses õigekeelsussõnaraamatu kaudu osade sõnatähenduste ebasobivaks pidamist (ÕS 1999) ja nende kohta soovitude andmist (ÕS 2006–2018). Artiklis kirjeldan ÕS 2018-s eesti omasõnade tähenduste kohta antud soovitude analüüsi tulemusi, tuginedes kasutuspõhisele keelteooriale, mille järgi sõnatähendused kujunevad keelekasutuses. Oleme EKI-s võtnud seisukohta, et EKI ühendsõnastikus üksnes kirjeldame tähendusi, mitte ei hinda neid heaks ega halvaks. Sellegipoolest otsivad paljud keelenõuküsimajad ja (õigekeelsus)sõnaraamatu kasutajad vastust küsimusele, mis on keeles õige ja vale, hea ja halb. Artiklis arutlen, kas ja kuidas saab keelekorralduses sõnatähenduste kohta soovitusi anda.

Märksõnad: sõnatähendused, eesti keel, üldkeel, keelekorraldus, EKI ühendsõnastik, õigekeelsussõnaraamat

DOI: <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.2.06>

1. Sissejuhatus

Arusaam keelest sõltub teoreetilisest lähenemisest, teooriast sõltumatuid seisukohti ei ole olemas (Tognini-Bonelli 2001: 178). Keel on olemuselt kompleksne. Kuna sajud tagasi hakati keelenähtusi tõlgendama strukturalistlikult, siis püüti keerulist formaliseerida: keel taandati loogikareegliteks ja valemiteks. Keskenduti lihtsamini formaliseeritavatele keeletasanditele, näiteks süntaksile, mitte sõnatähendustele. (Tognini-Bonelli 2001: 180–182, Weigand 2002: 56–57, vt ka Crystal 2006: 192–194) Kognitiivse lähenemisega keelele alates

1970–1980ndatest (vt nt Croft & Cruse 2005) on kaasnenud suund kasutuspõhisusele, kus uurimisobjektiks on keelekasutus (vt nt Diessel 2017). Ka selle artikli teoreetiliseks raamistikuks on kasutuspõhine keeleteooria ja korpuslingvistika, mille järgi kerkivad sõnatähenduse nüansid keelekasutusest ning keelekasutuse andmeid sisaldab keelekorpus (Belica jt 2010: 115).

Ehkki keeleteaduses on teoreetiline paradigma tänapäevaks muutunud, on eesti keelekorraldus 20. sajandi algusest saadik põhinenud ja põhines kohati veel 21. sajandilgi strukturalistlikul keelekäsitlusel, kus keelt vaadati rangelt reeglipärase süsteemina. Täpsemalt seisneb artiklis käsitletav probleem selles, et tänapäeva eesti keelekorralduses on aastakümneid olnud tava hinnata sõnade tähenduste sobivust. Kuna 1980. aastal arutati vabariiklikus õigekeelsuskomisjonis, et vähemasti üldkeele sagedasti kasutatavate omasõnade tähendusi ei saa normida, aga ka võõrsõnade seletusi ei peaks võtma norminguna (Viks 1985: 72), on hiljem keelekorraldajad tähenduste normimisse suhtunud pisut leebemalt ja andnud soovitusi. Seda on tehtud peamiselt õigekeelsussõnaraamatutes (ÕS 1999–2018), selgitusi on jagatud ka keelenõukogumikes ja ajakirjanduses. Alates 1993. aastast tegutsenud Emakeele Seltsi keeleteoimkond on sõnade tähenduste üle arutanud kolm korda, aastatel 2009 (*peale-pärast*), 2012 (*kompetents, tolerant*) ja 2016 (*läbi viima*).

Üksainus ükskeelne pabersõnaraamat ei suuda tänapäeval rahuldada väga mitmekesise keelekasutajaskonna vajadusi (nt Šipka jt 2021: 198), mistõttu ühendatakse eri sõnastikes olevat keeleinfot ühtekokku paljudes riikides (nt Hennig 2021, Balteiro 2011, Šipka jt 2021). Ka Eesti Keele Instituudis (EKI) koondame alates 2019. aastast ühtekokku kogu info, mis sõnade kohta teada on (vt Langemets jt 2021). Keeleportaalis Sõnaveeb¹ asub EKI ühendsõnastik (ÜS), mis koondab keelt kirjeldava, seletussõnaraamatu ja keelt suunava, õigekeelsussõnaraamatu info, samuti teiste keelte vasted, naabersõnad jpm (Langemets jt 2021).

Uuringute järgi otsitakse sõnaraamatust palju just sõnade tähendusi (aga ka morfoloogiat), nii on EKI ühendsõnastikus tähendused kesksel kohal (Langemets jt 2018, Langemets 2019). Aastal 2002 arvas eesti keelekorraldaja Tiiu Erelt, et „üks raamat saab kätte anda ainult suuna, mitte pakkuda kõiki keeleavarusi“ (Erelt 2002: 44). Samal ajal ennustati

1 Vt www.sonaveeb.ee (Koppel jt 2019).

aga maailmas, et sõnaraamatute tulevik on veebis, ulatuslike andmebaaside kujul, mida pidevalt täiendatakse (Crystal 2006: 215, vt ka Langemets jt 2018). See tulevik ongi käes, Eestis on selliseks andmebaasiks Ekilex (Tavast jt 2018), mille andmeid kuvab keeleportaal Sõnaveeb. Kõiki keeleavarusi ei ole võimalik sõnastikus küll pakkuda, ent pidevalt täienevasse veebisõnastikku mahub erinevaid keelenüansse palju.

Sõnaraamatute ühendamise käigus ajakohastame EKI-s ka keelekorralduse põhimõtteid (vt Risberg & Langemets 2021, Paet & Risberg 2021). Näiteks põhineb soovitude andmisel (anname üldisi, mitte üksiksõnade kohta käivaid soovitusi) tegeliku keelekasutuse andmetel (kasutuspõhine teooria, vt Langacker 1987, Barlow & Kemmer 2002, Diessel 2017, mida toetab korpuslingvistika, vt Gries & Stefanowitsch 2007, Stefanowitsch 2020). Keelekorralduse põhimõtteid ei oldud paar-kümmend aastat ajakohastatud (viimane kogumik Erelt 2002, enne seda Tauli 1968).

Artiklis käsitlen sõnaraamatute ühendamise ja keelekorralduse põhimõtete värskendamise eesmärgil viimases, ÕS 2018-s eesti omasõnade tähenduste kohta antud soovitusi (võõrsõnade tähendussoovituste kohta vt Paet & Risberg 2021). Omasõna on keelele hääldele ja grammatiliselt omane sõna. Keskendun tänapäeva keelele, täpsemalt üldkeelele.² Üldkeele all mõistan suhtluses, kirjanduses, ajakirjanduses ja mujal kõnes ja kirjas üldrahvalikult kasutatavat keelt. Kuna oskuskeele olemus ja vajadused on teistsugused kui üldkeele omad, käsitlen artiklis oskuskeelt üksnes seal, kus see on seotud üldkeele sõnade tähenduste ebasoovitavaks pidamisega.

Siinses uurimuses otsin vastust järgmistele küsimustele.

- Millele põhinevad ja mis ajast pärinevad eesti omasõnade tähenduste kohta antud ÕSi soovitused?
- Millises tähenduses kasutatakse tähendussoovitustega sõnu tänapäeval?
- Mille alusel ja milliseid soovitusi saab üldkeele omasõnade tähenduste kohta keelekorralduses anda?

---

2 Kirjakeel sisaldab nii üld- kui oskuskeelt. Vt ka <https://eki.ee/teatmik/mis-on-kirjakeel/> (08.09.2022).

2. Kuidas keelekasutus toimib

Keelega on seotud erinevad arusaamad ja müüdid. Näiteks et ideid edastatakse neid sõnadega justkui transportides, nii et lõpuks omavad vestluses osalejad täpselt sama ideed (Harris 2002: 6–7). Samuti arvatakse, et öeldu ühtmoodi tõlgendamiseks peavad keelereeglid olema fikseeritud (Davis 2002: 44–45). Või eeldatakse, et keel toimib nagu kanal, mille kaudu edastatakse mõtted sujuvalt ühelt inimeselt teisele. Selle eelduse tagajärjel on mõtte edastamise raskus pandud kõneleja/kirjutaja õlgadele ning lugeja/kuulaja funktsiooni peetakse teisejärguliseks. Tegelikult lasub lugejal/kuulajal vägagi loov rekonstrueerimise ja hüpoteeside testimise ülesanne. (Reddy 1993: 166–168, 184–186). Ta ei tee sõna lihtsalt lahti nagu pakki ega saa sealt tähendust kätte (Ramscar & Port 2016: 17). Liigselt kõneleja/kirjutajale keskendudes ei arvestata keele funktsiooni olla suhtlusvahend, samuti sotsiaalse suhtluse rolli inimese elus (Croft & Cruse 2005: 329, Seth 2021: 165).

Keelekasutajate vajadustega kohanemiseks muutub keel ehk keelekasutus kogu aeg (Cameron 1995: 213, Crystal 2006: 357, Crawford & Csomay 2016: 5, Campbell & Barlow 2020: 81), muutuvad ka sõnade tähendused. Nende muutumise tüpoloogiat ei ole suudetud seni luua, sest muutusi on raske ette ennustada. Tähendused võivad muutuda igal võimalikul viisil: laieneda või kitseneda, nihkuda, vananeda või kaduda, saada hea või halva tähendusvarjundi, toimuda võivad metonüümia, metafoori või analoogiaga seotud ülekanded. Uus tähendus ei lükka varasemaid kohe kõrvale, eri tähendused eksisteerivad kasutuses mõnikord üsna pikka aega kõrvuti. (Crystal 2006: 228, 360, Aitchison 2018: 128–129, 131, Campbell & Barlow 2020: 85)

Sõna üksi ei tähenda aga midagi, tähendusel on vaid potentsiaal – see realiseerub inimese peas konteksti toel (Trudgill 1998: 5, Cruse 2001: 16, Tognini-Bonelli 2001: 103, Croft & Cruse 2005: 109, Crystal 2006: 190, Belica jt 2010: 119, Hanks 2013: 73). Vastupidiselt müütidele ongi kasutuspõhise keelekäsitluse seisukoht, et sõnatähendused ei ole kindlaks määratud, vaid sõltuvad keelekasutajatest (Crystal 2006: 186, Aitchison 2018: 126). Kõigil on oma kogemused (mis aja jooksul ka muutuvad), mille pinnalt nad sõnu tõlgendavad. See ei välista, et samast sõnast ei võidaks sarnaselt aru saada. (Davis 2002: 47, Weigand 2002: 64) Tähenduste mõistmine toimub üldkeeles „lääbirääkimiste“

alusel – inimeste kui sotsiaalsete olendite suhtluse üldine eesmärk on katse jõuda ühise arusaamiseni või läbi rääkida, sest keelekasutajad tahavad üksteisest aru saada ja olla ise aru saanud (Trudgill 1998: 5, 8, Cruse 2001: 16, Weigand 2002: 64, Croft & Cruse 2005: 109). Läbi-rääkimine ei tähenda, et ühtegi reeglit, korrapära ega piire üldse ei oleks – teoreetiliselt saab öelda või kirjutada ükskõik mida, praktikas aga järgitakse suurt hulka sotsiaalseid reegleid, mis (enamasti alateadlikult) kitsendavad seda, kuidas räägitakse/kirjutatakse (Crystal 2006: 275, Hanks 2013: 399).

Lisaks on suhtluse toimimiseks (paratamatult) vaja teatud hulka määramatust, paindlikkust, seda ka sõnatähendustes (Weigand 2002: 64, Aitchison 2018: 132). Tavalises suhtluses ei väljendata kõike eksplitsiitselt sõnades, palju jäetakse kognitiivsetele vahenditele (nt žestid), muidu muutuks suhtlus kohmakaks ja ebaefektiivseks (Weigand 2002: 59, 65, Stefanowitsch 2020: 397).

2.1. Sõnaraamat ja keelega seotud hoiakud

Keelekorralduses³ on nii mujal kui Eestis muuhulgas tegeletud keele tahtliku muutmise ja ka keelekasutuse muutuste tõrjumisega (vt Armstrong & Mackenzie 2013: 125). Eestis oli see eriti esiplaanil sadakond aastat tagasi, mil ühist kirjakeelt alles loodi ja keelt kui vahendit püüti teha paremaks, teiste kultuurkeeltega võrdseks (Vare 2001: 570, vt ka Kerge 2012). Läänes arvati tollal, et isiklike omapärade vastu võitlemiseks tuleb sõnaraamatus anda tähenduste selgepiirilised definitsioonid (Bloomfield 1933: 152). Eesti keeles tõrjuti samal eesmärgil mh murdekeelsusi kirjakeeles (vt ka Aavik 1920, 1936, Raag 2008, Kerge 2012, Hint 2012). Veel pool sajandit tagasi arvati, et üksteisest võimalikult hästi arusaamiseks tuleb teada sõnade täpseid tähendusi, mis on sõnaraamatus või õpikus fikseeritud (Vääri 1968: 192), nii arvatakse kohati tänapäevalgi (Saluäär 2022, Mäekivi 2022). Sõnaraamatult oodatakse endiselt kindlapiirilisi definitsioone. Sõnaraamatu kindlapiirilisus ei aita aga kaasa ei keele ega sõnatähenduste paindliku olemuse mõistmisele (vt ka Tavast 2022). Samuti süvendab (õigekeelsus)sõnaraamatu autoriteet tegelikkusega äraspidist arusaama, et sõnadel on fikseeritud ja

3 Keelekorralduse mõiste kohta vt <https://eki.ee/teatmik/keelekorralduse-teisenemine/> (08.09.2022).

kontekstist sõltumatud tähendused (Davis 2002: 47, Crystal 2006: 191, Ramsar & Port 2016: 15).

Keelega seotud hoiakuid mõjutab see, et tihti unustatakse ära, et nagu keel ei ole iseenesest tekkinud seaduste kogum (Crystal 2006: 454, ja seaduseidki kirjutavad inimesed, Harris 2002: 21), ei ole seda ka (õigekeelsus)sõnaraamat. Lisaks on kohati tekkinud kujutlus, et sõnaraamat ongi keel ise (Harris 2002: 4, ka Milroy 2001: 537). Ent sõnaraamat on kõigest teatmeteos keele kohta (Crystal 2006: 210, Šipka jt 2021: 184). Sõnaraamatul on samuti autorid, koostajad, nagu teistelgi raamatutel, nad jäävad lihtsalt sageli varju (Vrbinc jt 2018: 367, Šipka jt 2021: 193). Eestis on iga ÕS olnud oma koostajate nägu – seda tunnistasid ÕS-id 1999–2006 (lk 5): „iga sõnaraamat [on] olnud oma loomisajajärgu ja loojate nägu, nii ka käesolev“, aga ÕS-id 2013–2018 enam mitte. Range suhtumine sõnatähendustesse ja keele olemusse on seotud oskuskeele põhimõtete rakendamisega üldkeelele, mis oli 20. sajandi eesti keelekorralduses läbiv joon – ÕSide koostajad olid terminoloogid ja seega oskuskeelega tihedalt seotud (Vare 2001: 570). Erinevalt üldkeele sõnade tähenduste kujunemisest keelekasutuses antakse oskuskeele terminitele teadlikult kindlapiirilisi tähendusi (vt Weigand 2002: 74).

Samuti on inimestel (tugevad) hoiakud, arvamused oma keele, aga ka teiste keelekasutuse kohta (Milroy 2001: 535, Davies & Langer 2006: 11, Milroy & Milroy 2012: 1). Tavaliselt huvitatakse sellest, mis on keeles õige-vale ja hea-halb, kuigi oma veendumustele tihtilugu põhjendusi ei omata (Cameron 1995: ix, 236, mitte-keeleteadlaste keelehuvide kohta vt nt Niedzielski & Preston 2000, Davies & Langer 2006). Varasemat keelt peetakse sageli paremaks („kuldse ajastu“ kohta vt ka Labov 2001: 514, Walsh 2016: 224).

Lisaks soovitakse enda keeletunnetusele toetumise asemel või kõrval autoriteeti, kellelt küsida, mis on keeles aktsepteeritav. See on levinud teiste seas nt inglaste, sakslaste, prantslaste, tšehhide hulgas (vt Davis 2002: 41, Crystal 2006: 452–453, Walsch 2016, Davies & Langer 2006, Beneš jt 2018: 136, keeleautoriteedi kohta üldiselt vt Milroy & Milroy 2012). On ka arvatud, et autoriteetidel (tavaliselt nimeta, nagu tihtilugu on sõnaraamatukoostajad) on privilegeritud juurdepääs keele müsteeriumitele – reeglitele, mis eksisteerivad kuskil väljaspool keelekõnelejaid (Tauli 1968: 18, Milroy 2001: 535–537, Milroy & Milroy 2012: 1). Eestis peetakse keeleautoriteediks Eesti Keele Instituudi keelenõuannet ja sõnaraamatuid, täpsemalt õigekeelsussõnaraamatut (ATAP).

2.2. Korpuseanalüüs

Erinevalt keelekorraldusest, kus öeldakse, kuidas keel toimima peaks, otsitakse keeleteaduses vastust küsimusele, kuidas keel *toimib* (Crystal 2006: 186, Hennig 2021: 16, vt ka Aavik 1920: 4, Erelt 1999: 821). Kõigepealt avastatakse uurimise käigus keelest mingi tendents ning seejärel seda kirjeldatakse – mitte vastupidi (Crystal 2006: 235, vt avastatud ja leiutatud keelereeglite kohta ka Hint 2001). Keeleteaduses uuritakse tähendusi süstemaatiliselt ja objektiivselt (Crystal 2006: 186, Stefanowitsch 2020: 49), ehkki objektiivse mõõtmise võimalikkuses on ka kaheldud (Klavan jt 2013: 17). Seda saab siiski teha, uurides võimalikult suurt hulka keeleandmeid.

Kaasaegne keeleteadus, sh korpuslingvistika, on andmepõhine, toetudes empiiriliselt kontrollitavale alusele (Ramscar & Port 2016: 15, Klavan 2018: 697, Stefanowitsch 2020: 56). Korpuseanalüüs ei tähenda ainult arvude kokkulugemist (kvantitatiivne analüüs), tulemusi tõlgendatakse ka kvalitatiivselt (nt reksioonile) otsitakse põhjuseid ja antakse selgitusi (Crawford & Csomay 2016: 9). Keeleteaduslike uurimuste tegemiseks korpuseandmete põhjal tuleb andmeid tõlgendada. Varem kohati alahinnati uurimisandmeid, sest keeleteadlasel on keelekasutajana oma keeletunnetus ja sisekaemusele tuginemise võimalus. Ent ainult üksikisiku keeletunnetus ega sisekaemus ei ole teadustööd tehes keele kohta usaldusväärsed allikad. (Tognini-Bonelli 2001: 68, 85) Oma emakeele tunnetus tuleb keele uurimisel küll kasuks – kuniks seda ei aeta andmetega segamini (Stefanowitsch 2020: 2).⁴ Kuigi sisekaemusel on keeleteaduses oma roll (Klavan jt 2013: 18, Klavan 2018: 698), annavad mõõtmistulemused ehk andmed keele kohta väärtuslikku teavet. Sõna tähendust ainult sisekaemuse abil uurides jõutakse küll mingile hinnangule, aga see ei esinda suure hulga inimeste arvamust – üldistamiseks on vaja paljude inimese hinnanguid (Dabrowska 2010: 1), mida pakuvad korpuseandmed. Need aitavad uurimis- ja sõnaraamatutöös vähendada subjektiivsust (Stefanowitsch 2020: 15).

4 Näiteks sõnade kasutussagedust ei ole võimalik enda kogemuse põhjal hinnata. On arvatud, et sõna *särgik* on tänapäeval kasutatav sõna, aga *taidlus* ei ole (vt Erelt 2021: 392), samas kui eesti keele ühendkorpuses 2021 on esimesel 374, ent teisel 706 esinemisjuhtu.

2.3. Korpuseanalüüs sõnaraamatutöös

Sõnaraamatu sõnaseletused on üldistused (Crystal 2006: 209), mitte fikseeritud norming, ning üldistuste tegemiseks ja tüüpilise leidmiseks on vaja tegeliku keelekasutuse andmeid (Tognini-Bonelli 2001: 160). Maailma sõnaraamatutöös on korpustel ehk keelekasutuse andmetel põhinetud juba alates 1980. aastatest (vt ka Sinclair 1987, 1991, Rundell 2018). Tänapäeval tuginevad tegeliku keelekasutuse andmetele ka näiteks saksa keeleteadlased ja -korraldajad (Storjohann 2021, Hennig 2021: 16), aga nagu eesti keelekorralduses varem, nii on keelekasutuse andmeid mujalgi eiratud, nt horvaadi keelekorraldusallikates (Starčević 2016, Patekar 2017). Andmetel põhinemist ei ole mõistetud ja seda on avalikult taunitud nii välismaal (vt Stefanowitsch 2020: 2) kui ka EKI sõnaraamatutöö puhul (nt Ereht 2021, Saluäär 2022), ehkki sõnaraamatutöös andmetele toetumist ja keelekorralduse ajakohastamist on EKI selgitanud ja põhjendanud (nt Langemets jt 2018, Langemets & Päll 2021, Langemets jt 2021, Risberg & Langemets 2021, Paet & Risberg 2021).

Korpused ja korpusetööriistad annavad sõnade kasutusest parema ülevaate kui vahendid, millega enne korpuseid sõnaraamatutööd tehti (Frankenberg-Garcia jt 2021: 206). Näiteks 19. sajandil koostati inglise Oxford English Dictionaryt ning 20. sajandil saksa Dudenit ja eesti keele seletavat sõnaraamatut sedelkartoteekide põhjal (EKSS 2009: 5, Stefanowitsch 2020: 18, Hennig 2021: 16). Eesti keele grammatikasse (1993) mõeldi näitelauseid ka välja (Ross 1996). Omaenda andmete väljamõtlemine on aga vägagi subjektiivne tegevus (Stefanowitsch 2020: 2).

Tänu korpuseandmetele on lisaks võimalik uurida, mil määral järgitakse keelekorralduses ettekirjutatud reegleid tegelikus keelekasutuses (Crawford & Csomay 2016: 7). See annab aimu, kas keelekorralduse varasemad reeglid-soovitused on tegelikus keeles käibele läinud või mitte ning selle põhjal saab hinnata nende reeglite-soovituste asja- ja ajakohasust. Järgnevalt annan sellest ülevaate ÕSis eesti omasõnade tähenduste kohta antud soovituste varal.

3. ÕSi tähendussoovituste analüüsi materjal ja meetod

Eestis on ÕS olnud preskriptiivne ehk suunav ja soovitav sõnaraamat. Üheski ÕSis ei ole kõiki sõnu ära seletatud („2013. a õigekeelsussõnaraamatu põhimõtted“⁵). Kui mõnda tähendust sõnastikus ei ole, on see sõnastiku, mitte kõneleja viga (Starčević 2016, Beneš jt 2018: 121). Ent preskriptiivsetest sõnaraamatutest jäetakse mõnikord siiski sõna või selle tähendus ka meelega välja (Saari 1984, ka Šipka jt 2021: 184), näiteks sõna *õieti* tähendus 'õigesti' alates ÕS 1999-st (vt Risberg & Langemets 2021: 912).

Otseselt sobimatuks hakati sõnade tähendusi pidama ÕS 1999-s (lk 10, ptk „Soovitamine“). Märksõna tähenduse juures olnud range sõnastus „ei tähenda“ asendati järgmises, ÕS 2006-s sõnastusega „ei soovita tähendus(t)es“. Nii on see ka ÕS 2018-s. Suunava ja soovitava sõnaraamatuna ongi ÕS andnud „hinnanguid, mis on hea ja mis halb keel“ (ÕS 2018: 5). Seda muuhulgas seepärast, nagu veel ÕS 2006-s kirjas oli: „kirjakeele oskus on üks harituse näitajaid ja edu eeldusi“ (vt ka Raag 2008: 11). Alates ÕS 2013-st muudeti sõnastust leebemaks: „Väljaspool ametlikku keelekasutust on sõnaraamat mõeldud aga kõigile neile, kes soovivad järgida hea keelekasutuse tava.“

Kuigi keelekorralduse põhimõtteid parkümmend aastat ei värsken-datud, arutati vahepeal, et n-ö ajale jalgu jäänud tähendussoovitused tuleks üle vaadata („2013. a õigekeelsussõnaraamatu põhimõtted“). Nii on tähendussoovituste arv ÕSides pisut kõikunud: 1999. a 160, 2006. a 178, 2013. a 107, 2018. a 130 – osa sõnade tähendusi on vahepeal aktsepteeritud, teistele on soovitusi lisatud.

Analüüsi materjaliks valisin eesti omasõnade tähenduste kohta antud soovitused viimases, ÕS 2018-s, sest see oli 2022. a jaanuaris kehtinud kirjakeele normi alus. Soovitusi on ÕS 2018-s kokku 130, millest 44 on antud eesti omasõnade kohta ja 86 võõrsõnade kohta (võõrsõnade kohta vt Paet & Risberg 2021). Analüüsisin 41 omasõna, sest 3 sõna olen juba varem uurinud (*erinev*: Risberg & Langemets 2021, *kostuma*: Risberg 2021, *vabandama*: L. Raadik 2020). Analüüsi tulemuste kirjelduses käsitlen siiski ka neid, et teha kõikide omasõnade tähendussoovituste kohta üldistusi. ÕS 2018-s olevad tähendussoovitusega eesti omasõnad on järgmised (tärn tähistab sõnu, mida olen varem analüüsinud):

5 Autorile tutvumiseks näha antud Emakeele Seltsi keeleteoimkonna käsikiri.

areng, asine, eduline, elamispind, eraldama, erinev*, erisus, ette valmistama, ettevalmistus, hüplik, jootmis-, kaardistama, kaasaeg, kaasaegne, keham, kinotöötaja, kostuma*, kõrgendama, kõrgenema, laenutama, laenus, liidestama, lugema, läbi, madaldama, mahtuvus, milline, määrat(e)lema, omistama, piimatööstus, päeva lõpuks, rahvuslik, reisija, seadistama, seadusandlus, sidustama, suhtes, tagahoov, tundlik, turundama, tööriistakast, vabandama*, ümber vaatama, üritaja.

ÕS 1999–2018-s on erineva rangusastmega soovitusi. Osa looksulgudes esinevaid sõnu või *parem*-hinnangu kujul soovitusi käivad samuti tähenduste kohta. Kaasasin analüüsi verbi *kaasajastama*, millel oli ÕS 1999-s tähendussoovitus, aga mis alates ÕS 2013-st on esitatud looksulgudes ehk sõnana, „mida *ei peaks* kasutama“ (ÕS 2018: 12, minu rõhutus). Artiklis kirjeldan seega kokku 45 keelendi kasutusanalüüsi tulemusi.

Keelendeid, mille tähendusi on keelekorralduses ühel või teisel moel hinnatud, saanuks analüüsida palju, nt *hetkel* (selgitus: AMSS 2013), *pea* (Aavik 1936: 2, 195), *välja tooma* (Otto-Luts 2020: 61–62), *lahti proavatud* (Saari 1976: 86). Ka morfoloogias on tähenduserinevusi tehtud: *laadima* : *laen*, vrd *laadin* („Kuidas pöörata tegusõna *laadima*?“). Uurimuse eesmärk on aga teha ÕS 2018-s tähendussoovitustega keelendite põhjal üldistusi, kas ja kuidas saab keelekorralduses sõnatähenduste kohta soovitusi anda.

Materjali analüüsiks valisin 2022. a jaanuari seisuga suurima ja ajakohaseima korpuse, eesti keele ühendkorpuse 2019 (sisaldab 1,5 mld sõna, Koppel & Kallas 2019). Eesti keele ühendkorpus 2021 (sisaldab 2,4 mld sõna, vt Koppel & Kallas 2022) sai avalikuks alles märtsis 2022. Ühendkorpust saab analüüsida korpusetööriista Sketch Engine (Kilgarriff jt 2014) abil. Materjali aluseks võtsin 100 lause juhuvalimi. Selleks artikliks ei uurinud ma keelendite varasemat kasutust (nagu tegin L. Raadik 2020 ja Risberg 2021), sest tänapäeva sõnastiku jaoks üldistuste tegemisel on oluline, kuidas keelendeid praegu kasutatakse. Eesti keele ühendkorpus 2019 sisaldab tekste alates 1990ndate algusest – nii on korpusest ühtlasi näha keelendite kasutuse pikemaajalisemat mõõdet.

Kuigi korpuseanalüüsi on peetud vaid sammuks andmete kogumisel, keelenähtuse vaatluseks, ja sõnatähenduste üle lõplikult otsustamiseks oleks hea teha ka erinevaid katseid (vt Klavan jt 2013),

annab korpuseanalüüs seniste ÕSi tähendussoovituste ajakohasuse hindamiseks piisava ülevaate. Kasutades konkordantsotsingut (märksõna näidatakse ümbritsevas tekstis), kus paljusid ühe keelendi näiteid saab uurida korraga samal ajal, loetakse korpust vertikaalselt (vt joonis 1) (Crawford & Csomay 2016: 9). Konkordantsotsing aitab sõnaraamatukoostajal sõnatähenduste tüüpilise kasutuse kohta infot leida (Frankenberg-Garcia jt 2021: 207). Tõlgendan niisiis teiste lauseid ega mõtle ise lauseid välja. Kuigi tõlgendamine on subjektiivne tegevus, saab ümbritseva konteksti sees aimu, kuidas sõna on kasutatud.

○ Web 2017 • dell...	nalus on kasutada Kesk-Euroopa raudteehenduseks muudetava tejelaiusega ronge, millega saab vedada nii	reisijaid	kui tanke. </s><s> Tuhandle vagunite
○ Web 2019 • book...	ная реки Фонтани д. </s><s> 3, Keskrajoon, 191028 Peterburi, Venemaa – See piirkond on suurepärase valik	reisijatele	, kes on huvitatud muuseumiteist, kultu
○ Web 2019 • rup...	peretraktsioonide valikut Eestis, et tekitada reisimotivatsiooni Eesti külastamiseks ning pikendada siia	reisijate	külastusaega, ütles ettevõttejuht
○ Web 2017 • kale...	t parem kui punane. </s><s> Ekskursioonid </s><s> Iisrael on maa, kuhu soovitan sõita ennekõike täiskasvanud	reisijal	, keda huvitab kultuur ja ajalugu. </s><
○ Web 2017 • NLIB...	/s><s> Kehaskanneril saadav pilt teeb nähtavaks ülimalt intiimsed kehaliised tunnused ning teatud asjaoludel on	reisija	kohustatud kontrollivale personalile nt
○ Web 2013 • esto...	radatus ei ole kinnitatud? </s><s> Võib juhtuda, et samal ajal, kui Teie valite endale istekohta, teeb seda ka teine	reisija	</s><s> Sel juhul antakse Teile mõni!
○ Web 2017 • dell...	ajajalise nõrkuse fundamentaalseid põhjuseid. </s><s> Reisi </s><s> Minu arust ei ole seal midagi imelikku kui	reisija	peab maksma firmale juba tehtud kulut
○ Web 2017 • spun...	ide teenuse tasub Eesti Haigekassa, muu suunamise korral on viisidilasu suuruseks 15 eurot. </s><s> Hind 10€/	reisija	</s><s> Kehitib kuni 31.08.2015, saat
○ Web 2019 • bion...	võtt ja ka sagedasemad laevakäitused. </s><s> "Suuremad laevad ja aasta-aastalt rohkem korraga saabuvad	reisijaid	nõuab ühelt poolt sadamamatelt lisatähele
○ Web 2013 • tark...	<s> AS Tallink Grupp on reisilaevade operaatofirma, mis esindab kaubamärki TALLINK. </s><s> Ettevõtte pakub	reisijate-	ka kaubavedu liinidel Tallinn-Helsingi, T.
○ Web 2019 • book...	ellega valijate ees ühteldada, vaid mõtleksid Eesti kui terviku peale." </s><s> See piirkond on suurepärase valik	reisijatele	, kes on huvitatud kohalikust toidust, k.
○ Web 2017 • logi...	veel ca 30 miljonit eurot. </s><s> "Esiatgised arutused, millega tutvusime, näitavad, et võimalike uute rongide ja	reisijate	lisandumise korral on piletitulu ja maks
○ Web 2019 • vcar...	ju see siis Milano või teise linna selles piirkonnas. </s><s> Linale lennujaama ovad Autorent on lennukit paljud	reisijad	, mis kasutavad lennujaama igal aastal
○ Web 2013 • elek...	küllaltki ebamugav tehinguviis ning lahendust sellele küsimusele on Elektriraudteet oodatud kaua. </s><s> Kõigi	reisijate	rõõmiks võib teada anda, et Elektrirau
○ Web 2013 • elek...	gid suure hooliga valmis saada, andes neile ka aastaid kestva garantii. </s><s> Näidagem üles kannattlikust siis	reisijana	ja pöördumise abi saamiseks sellel ül

Joonis 1. Väljavõte märksõna *reisija* konkordantsotsingust eesti keele ühendkorpuses 2019.

4. Analüüsi tulemused

Eesti keele ühendkorpuses 2019 on 1,5 miljardit sõna, samas kui ÕS 2018-s on otseseid tähendussoovitusi antud kokku 130 keelendile, millest omakorda vaid 44 on eesti omasõnad. Võrreldes keekekasutuses olevate sõnade hulga on ebasoovitatavaks osutunud imeväheste keelendite üksikud tähendused. Ebasobivaks peetud tähendustega keelendite valik paistab ühtlasi küllaltki juhuslik (vt ptk 3).

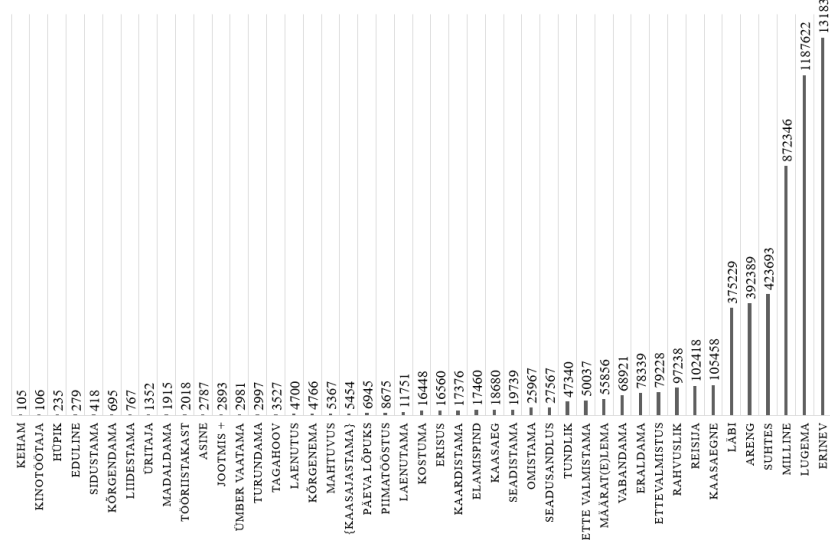
Enamus tähendussoovitusi pärineb ÕS 1999-st (33 keelendit), mõned on pärit ÕS 2006-st (3 keelendit: *erisus*, *kaardistama*, *tundlik*⁶) ja ÕS 2013-st (3 keelendit: *elamispind*, *liidestama*, *päeva lõpuks*). ÕS 2018-st alates on antud soovitus 6 keelendi tähenduse kohta (*hüpik*, *seadistama*,

6 Ka sõna *tundlik* võõrsõnavaste *sensitiivne* sai samasuguse tähendussoovituse alates ÕS 2006-st. Kasutust analüüsides leidsime (vt Paet & Risberg 2021: 971), et sõna *sensitiivne* mõtteselgusega kontekstis probleeme ei ole.

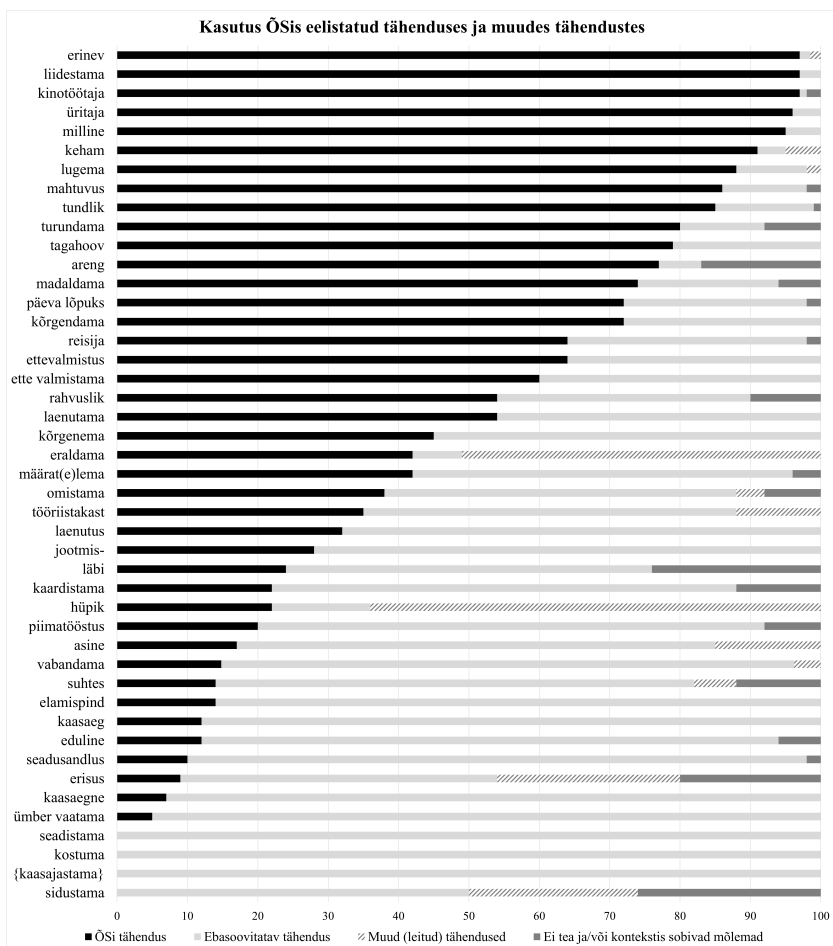
sidustama, tagahoov, turundama, tööriistakast). Seega on paljud soovitud ligi 20 aasta jooksul kantud ühest ÕSist järgmisesse.

Ühtpidi antakse soovitusi (väga) harva esinevatele keelenditele, teisalt on püütud tõrjuda ka sagedate keelendite tähendusi (vt joonis 2). Soovitusi on antud nii 25 keelendi kohta, mida kasutatakse enamasti ÕSi järgi ebasoovitatavates või muudes tähendustes, kui ka 20 keelendi kohta, mida tegelikult kasutataksegi suuresti ÕSi tähenduses (vt joonis 3). Ainult ÕSi tähenduses ei kasutata ühtegi keelendit, muidu poleks ÕSi soovitusi ilmselt ka antud. 3 keelendit (*kaasajastama, kostuma, seadistama*) kasutatakse selle valimi järgi ainult nende ebasoovitatavates tähendustes.

ESINEMINE EESTI KEELE ÜHENDKORPUSES 2019

Joonis 2. Analüüsitud 45 keelendi esinemisarv eesti keele ühendkorpuses 2019 (1,5 mld sõna). Keelendite *läbi* (sõnaühendi *läbi viima* tõttu), *ette valmistama* ja *ümber vaatama* esinemisarv on umbkaudne, sest nende puhul tuli kasutada spetsiaalset korpusepäringukeelt, mis ei anna sama konkreetset tulemust kui üksiksõnade otsing.

Joonis 3. Analüüsitud 45 keelendi kasutus valimis eri tähendustes (protsentides).

Järgnevalt kirjeldan analüüsi tulemusi ÕSi tähendussoovituste aluseks olevate põhjuste kaupa. Põhjused tuvastasin keelendite uurimise käigus.

4.1. Teiste keelte mõju

Teiste keelte mõju on üks suuri põhjuseid, miks on keelekorralduses sõnatähendusi tõrjutud (nt Erelt jt 2020: 539–540). Olenevalt soovitusel andmise ajast on halva eeskujuna andjaks peetud vene ja inglise, vahel

ka soome keelt. Sellesse rühma kuuluvad näiteks keelendid *eduline*, *kaasaeg*, *läbi*.

Nii mõnegi võõrmõjukuks peetud tähendusnihe puhul on tegu pigem keelesiseste muutustega, mida on teise keele mõju üksnes võimendanud (nt *läbi*: Erelt & Metslang 1998: 668, *vabandama*: L. Raadik 2020, *kostuma*: Risberg 2021). ÕS 1999–2018-s on soovitatud sõna *läbi* vältida liikumistee-, vahendi-/vahendaja- ja abinõutähenduses (vt ka Erelt 2019: 51–52). Näiteks sõna *kaudu* olla eesti keelele omasem kui venemõjuline *läbi* (Saari 2004 [1985]: 366–367), mistõttu tuleks seda liikumistee näitamisel eelistada (Erelt 2019: 51). Samas leiti juba veerand sajandit tagasi, et sõna *läbi* puhul on tegu „konkreetselt abstraktsemale suunduva metafoorse nihkega, mis on kooskõlas [keele] arengu üldsuunaga“ (Erelt & Metslang 1998: 661).

Paljud teise keele mõju hinnangud pärinevad ÕS 1999 projekti algatajalt Henn Saarilt (1984), kelle seisukohad oli tugevasti mõjutatud nõukogude ajast, mil kõike venemõjulist üldiselt tõrjuti (vt Raag 2008: 247, Tavast 2012: 232). Vene mõju põhjendusega tõrjus ta teiste seas sõnade *kaasaegne* (vn *современный* 'tänapäevane'), *reisija* (vn *пассажир* 'sõidukis sõitja') ning *vabandama* (vn *извиняться* 'andeks paluma') mõnda tähendust (Saari 1976 [1969, 1971]: 84–90, 114–117). Analüüsist ilmnes aga, et näiteks sõna *kaasaegne* kasutatakse üksnes 7% ÕSi tähenduses 'kellegagi samaaegne' ja 93% ebasoovitatavas tähenduses 'tänapäevane'. Arusaamisraskusi lauseid lugedes ei tekkinud.

Eesti taasiseseisvumise paiku nähti aina enam probleemi inglise keele eeskujus (vt ka Saari 2004, hoiakute kohta vt ka Paet & Risberg 2021: 967–968). Inglise keele mõju on olnud üks põhjusi näiteks sõnade *kaardistama* (Mund 2003, AMSS 2013) ja *rahvuslik* (Erelt 2007: 217–218, ka Saari 2004 [1998]: 861–865) tähenduste tõrjumisel.

Soome keelega on seotud sõnade *üritaja* (vt ptk 4.2) ja *eduline* ebasoovitatavad tähendused: soome *edullinen* 'kasulik, soodus', nt lauses *Sain aknale üpris edulise hinnaga kardinad*. Gustav Suits tõi laensõna *eduline* soome keelest eesti keelde aastal 1906 (ÜS 2022). Tõenäoliselt sellest ajast saadik on see tähendanud 'edumeelne, progressiivne' (ka Aavik 1936: 204 õpetab, et *edu* tähendab 'edasijõudmine, progress'). Tollal, sajand tagasi, ilmselt ei osatud arvestada, aga hiljem pole arvestatud keeltevahelisi analoogiaseoseid, mistõttu ühe tähenduse lahutamine teistest ei toimi. Keelekorralduses on omasõnade teistest keeltest pärit tähenduste puhul järgima jäänud hoopis oskuskeelest lähtuvat

põhimõtet, et teisest keelest laenatakse ainult see osa, mis on parajasti oluline ja „ülejäänud võib rahu laenuandjasse keelde maha jääda“ (Erelt 2007: 210).

Üldiselt aga võetakse keelekasutuses teistest keeltest vastu selliseid mõjusid, mis keelele tüpoloogiliselt sobivad ja mis on kooskõlas tema üldiste arengusuundadega (Erelt & Metslang 1998: 658). Kui algul peetakse mõne sõna lisandunud tähendust tõlkeveaks, sest see on tõlgitud-tõlgendatud kontekstist otse, teadmata sõna varasemat tähendust, siis see uus tähendus ei ole enam viga, vaid osa keelest siis, kui suur hulk inimesi teeb sõna tähenduse kohta kontekstis samasuguse oletuse (Crystal 2006: 229, Trudgill 1998: 7). Nt kui sõna *dekaad* hakati alates 1990ndatest tõlgendama tähenduses 'kümme aastat', mitte enam kui 'kümme päeva' (vt Paet & Risberg 2021: 972). Ning kui võõrsõnade mõistmisel võib ehk rohkem hägusust esineda, kui algkeelt ei vallata (nt *angažeerima* tähenduses 'hõivatud olema', vt Paet & Risberg 2021: 971), siis eesti omasõnad – nagu ka keelekorralduses on rõhutatud (nt Erelt 2007: 142) – on läbipaistva(ma)d ja nende tähenduste mõistmisega pole kontekstis enamasti raskusi. See selgus ka siinses 45 keelendi analüüsist (vt joonis 3).

4.2. Oskuskeel ja ühetähenduslikkus

Teine peamine põhjus tähenduste ebasoovitavaks pidamise taga on keelekorralduse oskuskeelepõhisus. Kuna enamik 20. sajandi eesti keelekorraldajaist olid terminoloogid ja terminoloogiaga on tihelt seotud olnud ka ÕS 1999–2018 koostajad, siis „on oskuskeele arendamise põhimõtteid ja vahendeid otsekui loomulikult üle kantud ka üldkeelele“ (Vare 2001: 570–571). Sellesse rühma kuuluvad näiteks keelendid *hüplik*, *laenusus*, *üritaja*.

ÕS 2018 eessõnas (lk 5) on öeldud, et see hõlmab „eelkõige kirja-keele kui üldrahvalikult kasutatava ja ühtseima keelekuju sõnavara“ ning „oskuskeel on kirjakeele osa“. Võrreldes ÕS 1999-ga on märkimisväärselt vähendatud erialamärgendeid (Paet & Risberg 2021: 969), mistõttu võib jääda mulje, et pigem erialakeeles kasutusel olevad sõnad kuuluvad üldkeelde, näiteks *keham*. Sõna *keham* soovitus paistab pärinevat 1939. aastast: „Ei ole aga soovitatav tarvitada sõna *keham* ehitusterminina tähenduses 'korpus, hoone', nagu seda trükisõnas on olnud“ (A. V. Kõrv 1939, viidatud Erelt jt 1985: 39 kaudu). Põhjus

seisneb niisiis selles, et Johannes Silveti „Inglise-eesti sõnaraamatus“ (1939) oli inglise *body* viiest vastest üheks ’korpus’. Ühendkorpuses 2019 esineb *keham* aga vaid 105 korda ning analüüsi järgi kasutatakse seda 91% ÕSi tähenduses ’organiseeritud inimrühm nõupidamiseks ja otsustamiseks’ ja üksnes 4% leidis ebasoovitavat tähendust ’hoone v hooneosa’ (lisaks 5% muid, kehaga seotud tähendusi). Seega pole see sõna üldkeeles ega ebasoovitavas tähenduses sugugi levinud.

Kohati jääb mulje, et enne soovitusi andmist ei ole kasutust süsteemselt uuritud ega soovitusi hiljem üle vaadatud. Sõnal *üritaja*, mille tähendust ’ettevõtja’ on peetud soome keele mõjuku (sm *yrittäjä* ’ettevõtja’), oli ÕS 1999–2006-s ebasobival tähendusel küljes majandusteaduse märgend, mida ÕS 2013–2018-s enam ei esitatud. Analüüsi põhjal kasutatakse sõna *üritaja* 96% ÕSi tähenduses ’kes üritab’ ja kõigest 4% juhtudel tähenduses ’ettevõtja’ ning need laused on pärit allkorpusest Reference Corpus, mille tekstid jäävad aastaisse 1990–2008. Seega kui 1990ndatel oligi sõnaga *üritaja* majandustekstides probleeme, siis tänapäeval sellist kasutust ei esine ja tähendussoovitus ei ole põhjendatud.

Vastupidiselt üldkeele toimimisele ei ole kasutussagedus terminoloogias olnud oluline kriteerium, sest terminid ja nende tähendused mõeldakse välja, mitte ei leita kasutusest. Näiteks sõna *tööriistakast* ebasoovitavas tähenduses ’vahendid, tööriistad’ kasutuse asemel on paremaks peetud kunstlikult tuletatud sõna *riistastik*, mida ühendkorpuses 2019 esineb vaid 18 korda. Sõna *piimatööstus* ebasoovitavas tähenduses ’piimatooteid valmistav ettevõte’ kasutuse asemel on soovitamam *piimakoda*, mis ühendkorpuses 2019 esineb 26 korda. Korpusepõhine uurimine võiks niisiis toetada ka terminitööd, sest ei näi otsustarbekas pikalt soovitada, mis pole (oskus)keeles käibele läinud. Ent oskuskeele korpusepõhine käsitlus jääb selle artikli teemapiiridest välja.

Kuigi paljud sõnad on polüseemsed, käibides mitmes tähenduses, on kohati näha, et polüseemia pahenähtuseks pidamine (vt Veski 1967) jätkub tänapäevalgi. See kehtib aga ainult teatud keelendite puhul, väga paljude teiste sõnade varasemad (ja ka mõned lisandunud) tähendused on keelekorraldusele sobinud. Näiteks on ÕSis peetud ebasoovitavaks sõnade *laenus* ja *laenutama* raha eest väljaüürimise tähendust. Korpuse põhjal kasutatakse sõna *laenus* 68% ebasoovitavas tähenduses ’väljaüürimine’ ja 32% ÕSi tähenduses ’laenuks andmine’, verbi *laenutama* kasutatakse 54% ÕSi ja 46% ebasoovitavas tähenduses.

Analüüsis tähenduste mõistmise ja eristamisega probleeme ei olnud, sest kontekst ning üldised maailmateadmised selgitavad, kas parasjagu laenutatakse raha eest või mitte (nt raamatukogust raamatut või uisutamiseks uiske).

Mõnda lisandunud tähendust vahel aktsepteeritakse, teist aga mitte: sõna *hüpik* kasutus hüpikakna tähenduses on keelekorraldusele sobinud, aga hüperaktiivse lapse tähenduses mitte. Analüüsi põhjal kasutatakse sõna *hüpik* ebasoovitavas tähenduses 'hüperaktiivne laps' 14%, samas kui ÕSi tähenduses 'hüppaja, hüpleja; ZOOL (närliline)' 22% ja hoopis muudes tähendustes 64% (nt 'hüpikaken', 'hüpiknukk'). Sealjuures esineb *hüpik* korpuses 235 korda, aga väljend *hüperaktiivne laps* 624 korda. Kasutuses ei näi seega probleemi olevat. Sõnad *hüpik* ja *ettevalmistus* on seotud haridusteaduses määratud terminiveega (vt HAR 2014). Sellele ei ole tähendussoovituse juures aga viidatud, mistõttu jääb ÕSi kasutajale terminitaust teadmata ja soovitus käiks justnagu üldkeele kohta.

Eesti keelekorralduses on sõnatähendusi ebasoovitataks pidades rõhutatud selgusele ja täpsusele (nt „2013. a õigekeelsussõnaraamatu põhimõtted“). Aga keelekorraldusteooria peab olema võimeline hakkama saama ka väljendusrohkusega, mis on mitmekesisele keelekasutusele omane (Crystal 2006: 467–468). Lisaks ei ole selgust võimalik saavutada üksnes sellega, et sõnadele mõeldakse välja täpsed tähendused ja fikseeritakse need sõnaraamatus – oluline on vastuvõtja, see, kuidas tema mõttest aru saab. Sõnade tähendused kujunevad keelekasutuses, mitte sõnaraamatu seletustes. (Trudgill 1998, Milroy 2001, Harris 2002)

4.3. Otsesed tähendused ja kujundlik keel

Oskuskeelele omane selguse ja täpsuse nõue on mõjutanud keelekorraldust tõrjuma üldkeelele omast hägusust ja kujundlikkust. Tähendusnihked ja -ülekanded on keeles loomulikud, need on sageli seotud metafoori- ja metonüümiasestega (vt Dirven & Pörings 2003, Langemets 2009: 172–175, Erelt jt 2020: 596–598, ka oskuskeel on kujundlik: vt Kull 2000: 549). Sellesse rühma kuuluvad näiteks keelendid *kaardistama*, *tööriistakast*, *ümbervaatama*.

Osa keelendite puhul on tegu süstemaatilise polüseemiaga (s.o „olukord, kus vähemalt kahe sõna mitu tähendust peegeldavad sarnast tähendusstruktuuri“, Langemets 2009: 28). Näiteks nimisõna

elamispind kasutatakse ÕSi soovitatud tähenduse 'eluruumide pind' (14%; kusjuures EKSS 2009-s on tähenduse küljes märgitud „nõukogudeaegses arvestuses“) asemel enamasti tähenduses 'eluruum(id), eluase' (86%). Tähendusülekanne on tavapärane, sest pind, mille elatakse, on ühtlasi see koht, kus elatakse, ehk eluruumid: *Noored peavad laenu võtma ja paljudel pole oma elamispinda. Ka sõna piimatööstus kui tööstusharu hõlmab ühtlasi asutust, kus piima toodetakse ja töödeldakse, ning seadusandlus 'seadusloome' seaduseid endid.*

Sõna *tööriistakast* otsese tähenduse 'kast tööriistade hoidmiseks ja kaasas kandmiseks' (kasutuses 35%) kõrval on peetud ebasoovitatavaks tema kasutamist (ülekantud) tähenduses 'vahendid, tööriistad' (53%; *Selline argument on alati tööriistakastis olemas*; lisaks esines see 12% arvutiga seotud kontekstis). Metonüümiast tingitud tähendusülekanne on aga üldkeeles tavapärane.

Keelel on kujundlikkust vaja, liiga otseselt kõnelda on ebaloomulik (Reddy 1993: 177–179). Helle Metslang on väljendi *välja tooma* kohta öelnud: „Kui üldkeelses kasutuses ilmneb keelele loomuomane polüseemia ja kujundlikkus, ei tasuks seda soovimatuna võtta. Lisaks võiks soovitatud, otsesemat tähendust võtta laiemana.“ (Otto-Luts 2020: 62) Sama kehtib näiteks väljendite *ette valmistama* (kasutuses 60% ÕSi tähenduses 'valmistuma', 40% ebasoovitatavas tähenduses 'välja õpetama; koostama') ja *ümber vaatama* (kasutuses 5% ÕSi tähenduses 'endast tahapoole vaatama', 95% ebasoovitatavas tähenduses 'muutma, ümber tegema') kohta. Saari (2004 [1989]: 527) on pidanud väljendit *ümber vaatama* „kabinettide slängiks“ – ametnike keel on samuti olnud üks keelekorralduse põhjuseid tähendusi tõrjuda.

4.4. Liigsagedad sõnad ja ametnike keel

Osa keelendeid on keelekorralduse järgi mingi tähenduse väljendamiseks liiga sagedad. Mainitud on keelalise mitmekesisuse säilitamist ja keelerikkust, sildistades osi keelendeid moesõnadeks ja pidades teisi ametnike slängile omaseks (vt ka Saari 2004 [1989]: 527, AMSS 2013). Sellesse rühma kuuluvad näiteks keelendid *kaasajastama*, *kõrgendama*, *päeva lõpuks*.

Sagedusega seostuvad nn moesõnad, mis on enamasti ülekasutatud teatud tüüpi tekstides, mitte kogu keeles, nagu võib ÕSist mulje jääda. Näiteks väljendi *päeva lõpuks* kohta on keelekorralduses öeldud:

„Ärgem kasutagem üht ähmase sisuga moeväljendit, vaid mõelgem eesti keele mitmekesisusele!“ („*Päeva lõpuks*“), „sageli täiteväljend, millel puudub mõte“ (AMSS 2013). Ent seda keelendit kasutatakse 72% ÕSi soovitatud, otseses tähenduses ja 26% ebasoovitatavas, kujundlikus tähenduses 'lõpuks' (2% juhtudel ei selgunud tähendus konteksti nappuse tõttu). Lisaks esineb keelendit *päeva lõpuks* ühendkorpuses 2019 palju vähem kui keelekorralduses eelistatumaid väljendeid *lõpuks*, *kokkuvõttes*, *lõppude lõpuks*: 6945 esinemisjuhtu vs. vastavalt 77, 13,1 ja 1,9 korda rohkem kasutust (tähendusi arvestamata).

Verbi *kaardistama* puhul on keelekorralduses tunnistatud kujundlikku kasutust, ent on väidetud, et kujundina on see „juba narmendamiseni kulunud“ (Mund 2003). Seega pole sisuliselt tegu olnud mitte tähenduse tõrjumisega, vaid keelelisele mitmekesisusele tähelepanu pööramisega. Analüüsi järgi kasutatakse verbi *kaardistama* 22% ÕSi tähenduses 'maakaarti koostama, mõõtmistulemusi kaardile kandma' ja 66% ebasoovitatavas, kujundlikus tähenduses '(välja) selgitama, (välja) uurima, kindlaks tegema', ehkki ebasoovitatavat tähendust esindavad keelendid ise (tähendusi arvestamata) on ühendkorpuses 2019 sagedamad kui *kaardistama*: ümardatult 17 000 esinemisjuhtu, vrd *uurima* 443 500, *selgitama* 437 500, *välja selgitama* 58 000, *kindlaks tegema* 41 800 esinemisjuhtu.

Kasutuspõhises keeleteoorias on sagedus üks parameetreid (Barlow & Kemmer 2000: xii), sest esinemissagedus korpuses näitab keelendi kasutussagedust ka tegelikus suhtluses. Keelekorralduses on andmeid varem otsitud ebasüsteemselt, samuti on otsitud valikuliselt just endale sobivaid näiteid. Nõnda on nii mõnegi harvaesineva keelendi ebasoovitatava tähenduse väljendamiseks keelekorralduses soovitatud kasutada temast hoopis sagedamat sõna. Nt *kõrgendama* asemel, mis esineb ühendkorpuses 695 korda, on soovitatud *suurendama*, mis esineb 216 546 korda; *kõrgenema* 4766, vrd *suurenema* 166 609 (tähendusi arvestamata).⁷ Verbide *kõrgendama* ja *kõrgenema* puhul on tegu ka oskuskeelele omaste tähenduspiiride ettekirjutamisega üldkeelele (vt M. Raadik 1991, mis toetub mh terminoloog Uno Mereste 1976. a artiklile), samas kui (üld)keelt kasutades ei kaalutleta, kas miski, mida kõrgendatakse, on parasjagu hulk või tase. Ühtlasi toimib

7 Vt sõnade *kõrge* ja *suur* kohta ka <https://eki.ee/teatmik/omasonade-tahendused/> (08.09.2022).

sõnade *kõrgendama* ja *kõrgenema* kasutuses suund millegi konkreetse kõrgendamisel abstraktsele. Abstraktsest mõistest mõeldakse ja räägitakse tihti aga metafooridele tuginedes (vt ka Lakoff & Johnson 2011). Sõna *kõrgenema* esines 45% ÕSi ja 55% ebasoovitatavas tähenduses, *kõrgendama* 72% ÕSi ja 28% ebasoovitatavas tähenduses. Korpuse-lauseste mõttest arusaamisega probleemi ei olnud.

Keelekorralduses on varem arvatud, et „[I]ialdustele osutamine saab seda päevakajalisemaks, mida pikemaks kasvab tõrjutud sõnade nimekiri“ (M. Raadik & Leemets 2017: 33). Kasutuspoühiselt lähenedes oleme sõnaloenditele vastulauseks öelnud, et „mitte sõnad ei ole tarbetud, vaid tekstidele jääkade sõnaloenditega lähenemine ei ole igas olukorras otstarbekas“ (Risberg & Habicht 2021). Kui väljendid kipuvad korduma ainult teatud tekstitüüpides, ei ole see sõnatähenduste, vaid tekstitasandi probleem. Lisaks hakataksegi märkama just neid keelendeid, millele on sagedamini sõnaloendites osutatud, ehkki probleem on sageli kunstlik. Samal ajal ei märgata ega teata probleemi selliste sõnaga nagu *reisija* ja *üritaja*, sest õpikute ja stiiliraamatute loendites pole need esinenud.

4.5. Paronüümid ehk liidete liigne olulisus

Sõnatähenduste ebasoovitatavaks pidamise taga on olnud ka liidetele liiga suure tähendusjõu omistamine. See oli eriti omane sajanditagusele keelekorraldusele, sh oli see terminiloomes üks viise (Erelt 2002: 79). Sellesse rühma kuuluvad näiteks keelendid *erisus*, *eraldama*, *omistama*.

Paronüümide loendites (nt Erelt 2007: 165–174, Erelt jt 2020: 582–590) esinevad nii mõnedki ÕSi tähendussoovitusel sõnad (nt *erinev*, *omistama*), loendites ei ole kajastunud sõnad *eduline* ja *liidestama* (soovitusel saanud 1999 ja 2013). Verb *omistama* on küll paronüümi-loenditesse kuulunud sõna, aga ÕSist see välja ei tule, sest seost pole loodud sõnadega *omandama* ja *omastama*, vaid ebasoovitatavaks peetakse tähendusi 'andma, määrama'. Tegu on traditsiooniga, eristus on ette kirjutatud juba vähemalt Johannes Aaviku⁸ õpikus (1936: 206), nagu ka *eraldama-eristama* tähendused (lk 405). Analüüsi järgi kasutatakse

8 Johannes Aavik on nooruspõlves öelnud: „ärgem pidagem pyhaks ja puutumatuks yhtki traditsiooni!“ (Tauli 1968: 15). Ta ei aimanud, et tema enda seisukohtadest saavad sajandpikad traditsioonid.

verbi *omistama* tänapäeval ÕSi tähenduses 'kellelegi midagi omaks või kuuluvaks pidama' 38%, samal ajal kui ebasoovitavas tähenduses 'andma, määrama' kasutatakse seda 50%. Verbi *eraldama* kasutatakse tänapäeval 42% ÕSi tähenduses 'teiste hulgast eraldi asetama või välja tooma, mingit osa tervikust lahutama' ja vaid 7% ebasoovitavas tähenduses 'eristama'. 51% kasutatakse seda hoopis muudes tähendustes, nt 'raha või muid vahendeid mingiks otstarbeks kellelegi kasutada andma'. Seega ühe sõna puhul on ebasoovitav kasutus tänapäeval tavapärase, aga teise puhul mitte – iga sõna kasutus oleneb erisugustest asjaoludest. Aga kuna kummagi keelendi tähendused lausetes arusaamisraskusi ei põhjustanud, siis ei paista tähendussoovitused põhjendatud olevat.

Sajand tagasi, kui paronüüme ohtralt keelde loodi, ei olnud keeleteaduses sama palju teadmisi kui tänapäeval: keelekasutajad ei analüüsi sõnu moodustajatest lähtudes, sõnu mõistetakse tervikuna (Kasik 2015: 44, Ramscar & Port 2016, Diessel 2017). Näiteks sõnade *asine-asjalik*, *eduline-edukas*, *erisus-erinevus* puhul pole liitel sarnases kontekstis suurt tähendusjõudu, kontekstid ja/või sõnakujud peaksid sõnade eristamiseks olema väga erinevad.

Nagu verbi *kostuma* (vrd *kostma*) puhul (Risberg 2021), nii on ka nimisõna *asine* (vrd *asjalik*) kasutust piiratud ilmselt seetõttu, et sel on murdekeeles teised tähendused (kuigi nt Karelson 1993: 562 on leidnud, et keeleliselt pole *asine* uuspruukidele midagi ette heita).

Siinsegi materjali põhjal saab teha sarnase järelduse, mille tegime paronüümide uurimuses (Risberg & Langemets 2021): üldkeele sagedasti kasutatavate sõnade tähendused on kontekstis enamasti selged ega vaja ranget piiritlemist. Ent ka harvem kasutatavate sõnade tähendust on olnud keeruline kunstlikult suunata.

4.6. Sõnastus

Väikse rühma moodustavad sõnad, mille kohta on antud tähendussoovitus, ehkki tegelikult paistab keelekorralduse probleem olevat olnud seotud hoopis (võõrmõjulise) sõnastusega, samuti ametnike keelekasutuse ähmase väljendusviisiga. Sellesse rühma kuuluvad keelendid *läbi*, *milline* ja *suhtes*.

Kõik kolm keelendit on sagedad üldkeele sõnad: ühendkorpuses 2019 esineb *läbi* ümardatult 375 000, *suhtes* 423 700 ja *milline* 872 350 korda. Kõigi sõnade osasid tähendusi on ebasobivaks peetud juba ÕS 1999-s.

Asesõna *milline* kasutatakse 95% ÕSi tähenduses 'missugune', tänapäeva keeles esineb see üksnes 5% ebasoovitavas tähenduses 'mis (siduv asesõna)', nt *Eelkõige on see kahjulik kalade kudemisjõgedele, millisteks on ...*. Soovitus on jäänuk sajanditagusest keelekorraldusest: „See „millise“ liialine tarvitamine on nähtavasti tulnud sellest, et seda omal ajal hakati samastama vene „который“-sõnaga – „millise“ õige ja üldine tähendus on „missugune“ (vn. какой)“ (Aavik 1936: 199). Võõr-mõjuga on seotud ka kaassõna *läbi*, mille taga on Saari näinud kunagist saksa ja vene keelest laenamist. Ta arvas, et „[v]ales kohas on *läbi* veel nii värskel, et kui toimetajad end veidigi pingutavad, siis jaksab sellele kiiresti otsa peale teha.“ (Saari 2004 [1985]: 367) Tänapäeval kasutatakse keelendit *läbi* aga 52% ebasoovitavas, liikumistee-, vahendi- või abinõutähenduses, seega kinnitust leidis eelmainitud tõsiasi, et see on keelele sobiv kasutusviis (Erelt & Metslang 1998: 661, vt ka ptk 4.1).

Tagasõna *suhtes* kohta leidub AMSS 2013-s napp selgitus „Sageli liialdatakse sõnaga *suhtes*“. Ka seda sõna on tõrjutud juba terve sajand (vt Saareste 1922: 36). Keeles kasutatakse sõna *suhtes* 68% ebasoovitavas tähenduses 'kohta, vastu, üle'. Kasutust analüüsidis oli 12% lausetes raske aru saada sellest, kas tegu on ÕSis soovitud või ebasoovitava tähendusega. Laused ise olid arusaadavad, nt *Etteheited välispidisusse takerdumise suhtes on siiski õigustatud olnud*.

Üksiksõnadele keskendumine (vt ka Rundell 2018: 5) ja sõnapõhised soovitused ei arvesta erisuguste tekstide, kontekstide, stiilide, registrite jpm-ga. Kokkuvõttes on keelekorralduses ja ka -hooldes aeg liikuda sõnatasandilt lause- ja tekstitasandile.

5. Kokkuvõte

Eesti keelekorraldus ei olnud kuni viimaste aastateni hulga keelen-dite puhul arvestanud (üld)keelele omast hägusust ja paindlikkust ega tähendusmuutuste keelesiseseid põhjuseid ja nende muutuste keele-välist tuge. Kuigi seda, et üldkeele sõnade tähendusi ei ole võimalik ega vajalik normida, arutati juba 1980. aastal, jätkati ÕSides (1999–2018) tähenduste ebasobivaks pidamist ja nende kohta soovituste andmist. Tähendused ei alga aga õigekeelsus- ega seletussõnaraamatust, vaid need kujunevad keelekasutuses, mida sõnaraamatutes siis üldistades kirjeldatakse. Liiasi ei ole ÕSide eesmärk olnud sõnade tähendusi ära seletada.

ÕS 1999 koostamist, mida algul plaaniti keelekorraldussõnaraamatuna, alustas Henn Saari (1984, 2004 [1977]: 81–105). Kuna ta oli aastakümneid keelealal mõjukas arvamustliider, on nii mõnigi ÕSi tähendussoovitus pärit temalt (nt *kaasaegne, reisija, vabandama, ümber vaatama*). Osa soovitusi on lisanud ÕS 1999–2006 toimetaja Tiiu Erelt (nt *hüipik, keham*). Osa on alles jäänud kohati terve sajand püsinud tavade pärast (nt *eraldama, kostuma, omistama*). Soovitusi on mõjutanud ka oskuskeelepõhisus (nt *ettevalmistus, laenus, üritaja*). Vahel ei ole teada, miks on valitud tähendussoovitus (nt verbi *kostuma* puhul seisnes põhjendus tuletusveas, mitte „vales“ tähenduses; vt Risberg 2021) või looksulgudes esitus (nt verb *kaasajastama* on alates ÕS 2013-st esitatud tähendussoovituse asemel looksulgudes). Ükski neist ei paista kasutus-põhise lähenemise järgi kuigivõrd põhjendatud alus tänapäeval ÕSis üldkeele sõnade tähenduste kohta soovitude andmiseks.

Kuigi ühtki normi ei peaks järgima kriitikata ja igavesti (Cameron 1995: 11), paistab, et olemasolevaid tähendussoovitusi on üle vaadatud harva – ehkki (kasutus)andmete lisandudes tuleb infot pidevalt täiendada (Stefanowitch 2020: 7). Lisaks on ÕSis tähendustega probleeme nähtud seal, kus neid kasutuses ei ole. Kasutust analüüsidest sai kinnitust, et ühe sõna tähendused on tihti omavahel seotud, ühes tähenduses on olemas mitu tahku. Analüüsidest oli vahepeal keeruline hoomata hoopis (kunstlikult) peeneid, ettekirjutatud tähendusnüansse ehk eristada ÕSis soovitatud ja ebasoovitavat tähendust (nt *erisus, suhtes*), sest tähendusvahed on niivõrd väiksed, ettekirjutatud nüansid hoomamatud või osaliselt kattuvad. Ent olematuid keelelisi erinevusi ei olegi võimalik mõista isegi mitte idee tasandil (Starčević 2016, vt ka Lange-mets 2004: 114).

Saari (2004 [1977]: 82) on tõdenud, et „sõnastiku käskotsuseid usutakse isegi meelsamini kui mõnd onu, kes püüab põhjendusi lisada“. Paljud keelenõuküsimused ja (õigekeelsus)sõnaraamatu kasutajad otsivadki vastust lihtsalt küsimusele, mis on keeles õige ja vale, hea ja halb. Aga nagu ka kasutusanalüüsist selgus, ei saa üldkeeles sõnade tähendusi normida ega kasutuses juurdunud tähenduste kohta soovitusi anda, ilma et soovitud tegelikust keelekasutusest märkimisväärselt ei irduks, muutudes tõsiseltvõetamatuks (vt ka Sinclair 1991: 60–61). Kui keelendi ÕSi järgi ebasoovitav tähendus on kasutuses ülekaalus, siis on see juurdunud ja keelekorralduse soovitus ei ole asjakohane. Ja kui keelendi ebasoovitavas tähenduses kasutus on vähene, siis pole

samuti soovitus asjakohane, sest enamasti kasutatakse keelendit ÕSi tähenduses.

Niisiis tähendusi me EKI ühendsõnastikus (ÜS 2022) tänapäeval üksnes kirjeldame, mitte ei hinda heaks ega halvaks. Võib ju küsida, miks peaks keegi tahtma saada juhatus sõnaraamatust, mis ei tee midagi muud, kui kirjeldab inimese enda keelelist käitumist (Cameron 1995: 48). Põhjus on lihtne: sõnaraamatus teeme keelecorpuse põhjal üldistusi suure hulga inimeste keelekasutusest, mitte ei põhine üksikisikute arvamusel.

Analüüsisist johtuv üldine põhimõte keelekorraldusele on enne soovituse andmist uurida sõna kasutust keelecorpuse põhjal süsteemselt ja analüüsida, kas tegelikus keelekasutuses on keelendi mõistmisega probleeme. Tähenduste puhul on olulisim kriteerium mõtteselgus kontekstis, sõna üksi ei tähenda midagi. Artiklis analüüsitud eesti omasõnade tähendustega kontekstis probleeme ei esinenud – ja kus ka kirurgitööd ettekirjutatud tähendusnüansse eristades teha ei õnnestunud, oli lause tervikuna sellegipoolest arusaadav.

Johannes Voldemar Veski (1929: 129) küsis ligi sajand tagasi, „kas on mõtet eesti keele sõnu tähendusvarjundite poolest eristada või mitte“, ja vastas tollase keelekorralduse seisukohalt raudse jaaga. Aeg on küps mõtteviisi muutuseks keelekorralduses: üldkeele omasõnade tähenduste kohta ei ole asjakohane soovitusi anda. Kasutuses tänapäevaks juurdunud tähendusi ei saa üldkeeles pidada ebasoovitavaks.

Tähusõnad

Artikli valmimist on toetanud teadusprojekt EKKD64 „Eesti keele sõnavara ja korraldus: deskriptiivne ja preskriptiivne vaatenurk (01.01.2019–31.12.2022)“.

Kirjandus

Aavik, Johannes. 1920. *Rahvamurded ja kirjakeel*. Tartu: Istandik.

Aavik, Johannes (koost). 1936. *Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika*. Tartu: Noor-Eesti.

Aitchison, Jean. 2018. *Language Change: Progress or Decay?* 4. ed. Cambridge: Cambridge University Press.

- AMSS 2013 = Paet, Tiina, Argo Mund & Tuuli Rehemaa (koost). 2013. *Ametniku soovitusõnastik*. Eesti Keele Instituut. <http://www.eki.ee/dict/ametnik/> (08.09.2022).
- Armstrong, Nigel & Ian E. Mackenzie. 2013. *Standardization, Ideology and Linguistics*. New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137284396>.
- ATAP = BDA „Avalike teenuste arendusprogramm 2021–2022“. EKI meeskonna tehtud intervjuud ja käsikirjalised materjalid.
- Balteiro, Isabel. 2011. Prescriptivism and descriptivism in the treatment of anglicisms in a series of bilingual Spanish-English dictionaries. *International Journal of Lexicography* 24(3). 277–305. <https://doi.org/10.1093/ijl/ecr001>.
- Barlow, Michael & Suzanne Kemmer. 2000. *Usage Based Models of Language*. Stanford, California: CSLI Publications.
- Belica, Cyril, Holger Keibel, Marc Kupietz & Rainer Perkuhn. 2010. An empiricist's view of the ontology of lexical-semantic relations. Petra Storjohann (toim). *Lexical-Semantic Relations. Theoretical and practical perspectives*, 115–144. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/lis.28.08bel>.
- Beneš, Martin, Martin Prošek, Kamila Smejkalová & Veronika Štěpánová. 2018. Interaction between language users and a language consulting centre: Challenges for language management theory and research. Lisa Fairbrother, Jiří Nekvapil & Marián Sloboda (toim). *The Language Management Approach: a focus on research methodology*, 119–140. Berlin: Peter Lang Edition.
- Bloomfield, Leonard. 1933. *Language*. London: Allen and Unwin.
- Cameron, Deborah. 1995. *Verbal Hygiene*. London: Routledge.
- Campbell, Lyle & Russell Barlow. 2020. Is language change good or bad? Laura Bauer & Andreea S. Calude (toim). *Questions about language: what everyone should know about language in the 21st century*, 80–90. London, New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367175023-7>.
- Crawford, William J. & Eniko Csomay. 2016. *Doing Corpus Linguistics*. New York–London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315775647>
- Croft, William & D. Alan Cruse. 2005. *Cognitive Linguistics*. 3. ed. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803864>.
- Cruse, D. A. 2001. *Lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/02990-9>.
- Crystal, David. 2006. *How Language Works*. London: Penguin Books.
- Dąbrowska, Ewa. 2010. Naive v. expert intuitions: an empirical study of acceptability judgements. *The Linguistic Review* 27(1). 1–23. <https://doi.org/10.1515/tlir.2010.001>.
- Davies, Winifred V. & Nils Langer. 2006. *The making of bad language*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Davis, Hayley G. 2002. The Language Myth and Standard English. Roy Harris (toim). *The Language Myth in Western Culture*, 41–54. Richmond: Curzon.
- Diessel, Holger 2017. Usage-based linguistics. Mark Aronoff (toim). *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.363>.

- Dirven, René & Ralf Pörings (toim). 2003. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110219197>.
- EKI teatmik. Eesti õigekeelsuskäsiraamat. Toimetaja Peeter Päll. Koostanud Peeter Päll, Maire Raadik, Ülle Allsalu, Katrin Hallik, Katre Kasemets, Margit Langemets, Tiina Leemets, Sirje Mäcaru, Tiina Paet, Geda Paulsen, Lydia Risberg, Arvi Tavast, Mari Vaus. Tallinn: Eesti Keele Instituut 2022–. eki.ee/teatmik/ (08.09.2022).
- EKSS 2009 = Langemets, Margit, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll (koost). *Eesti kirjakeele seletussõnaraamat, 2.*, täiendatud ja parandatud tr. Kd I–VI. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Mati. 2019. *Lause õigekeelsus*. 4. tr. Tallinn: Emakeele Selts.
- Erelt, Mati, Tiiu Erelt & Kristiina Ross. 2020. *Eesti keele käsiraamat*. Uuendatud väljaanne. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.
- Erelt, Mati & Helle Metslang. 1998. Oma või võõras? *Keel ja Kirjandus* 10. 657–668.
- Erelt, Tiiu. 1999. Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. *Keel ja Kirjandus* 12. 817–825.
- Erelt, Tiiu. 2002. *Eesti keelekorraldus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Tiiu. 2007. *Terminiõpetus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Erelt, Tiiu. 2021. Emakeele Seltsi keeleteoimkond XX sajandi II poolel. Mati Erelt (toim). *Emakeele Seltsi aastaraamat 66 (2020)*, 389–407. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus. <https://doi.org/10.3176/esa66.16>.
- Erelt, Tiiu, Rein Kull & Henno Meriste. 1985. *Uudis- ja unarsõnu*. Tallinn: Valgus.
- Frankenberg-Garcia, Ana, Geraint Paul Rees & Robert Lew. 2021. Slipping through the cracks in e-lexicography. *International Journal of Lexicography* 34(2). 206–234. <https://doi.org/10.1093/ijl/eca022>.
- Gries, Stefan Th. & Anatol Stefanowitsch (toim). 2007. *Corpora in Cognitive Linguistics. Corpus-Based Approaches to Syntax and Lexis*. Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110197709>.
- HAR 2014 = Tiiu Erelt (toim). *Hariduse ja kasvatusõnaraamat*. Eesti Keele Sihtasutus. <https://www.eki.ee/dict/haridus/index.cgi> (08.09.2022).
- Hanks, P. W. 2013. *Lexical Analysis: Norms and Exploitations*. Cambridge: MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262018579.001.0001>.
- Harris, Roy. 2002. The Role of the Language Myth in the Western Cultural Tradition. R. Harris (toim). *The Language Myth in Western Culture*, 1–24. Richmond: Curzon.
- Hennig, Mathilde (toim). 2021. *Duden. Sprachliche Zweifelsfälle. Das Wörterbuch für richtiges und gutes Deutsch*. Berlin: Dudenverlag.
- Hint, Mati. 2001. Avastamise ja leiutamise vahekord eesti grammatikates. *Congressus nonus internationalis fenno-ugristarum. 7.-13.8.2000 Tartu. Pars IV. Dissertationes sectionum. Linguistica I*, 358–364. Tartu.
- Hint, Mati 2012. Hilise Aaviku radikaalne keeleeuendus. *Keel ja Kirjandus* 2. 81–102. <https://doi.org/10.54013/kk651a1>.
- Karelson, Rudolf. 1993. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu“ kõrvalt. *Keel ja Kirjandus* 9. 561–563.
- Kasik, Reet. 2015. *Sõnamoodustus*. (Eesti keele varamu I.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Kerge, Krista. 2012. Keelekorralduse põhimõtted. *Sirp*, 28.09.
- Kilgarriif, Adam, Vít Baisa, Jan Bušta, Miloš Jakubiček, Vojtěch Kovář, Jan Michelfeit, Pavel Rychlý & Suchomel, Vít. 2014. The Sketch Engine: Ten years on. *Lexicography* 1. 7–36. <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>.
- Klavan, Jane. 2018. Kognitiivne keeleteadus arvude rägastikus. *Keel ja Kirjandus* 8–9. 697–712. <https://doi.org/10.54013/kk730a6>
- Klavan, Jane, Ann Veismann, Anni Jürine. 2013. Katselised meetodid tähenduse uurimisel. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri* 4–1. 17–34. <https://doi.org/10.12697/jeful.2013.4.1.02>.
- Koppel, Kristina & Jelena Kallas (koost). Eesti keele ühendkorpus 2019.
- Koppel, Kristina & Jelena Kallas. 2022. Eesti keele ühendkorpuste sari 2013–2021: mahukaim eesti keele kogu. Margit Langemets, Maria-Maren Linkgreim & Helle Metslang (toim). *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*. 207–228. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing. <https://doi.org/10.5128/ERYa18.12>
- Koppel, Kristina, Arvi Tavast, Margit Langemets & Jelena Kallas. 2019. Aggregating dictionaries into the language portal Sõnaveeb: issues with and without a solution. I. Kosem, T. Zingano Kuhn, M. Correia, J. P. Ferreria, M. Jansen, I. Pereira, J. Kallas, M. Jakubiček, S. Krek & C. Tiberius (toim). *Proceedings of the eLex 2019 conference. 1-3 October 2019, Sintra, Portugal*. 434–452. Brno: Lexical Computing CZ, s.r.o.
- „Kuidas pöörata tegusõna laadima?“ = Eesti Keele Instituudi keelenõuanne, 16.09.2011. <http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=191> (08.09.2022). Arhiveeritud keelenõuanne.
- Kull, Rein. 2000. Oskuskeel ja üldkeel: erisused ja samasused. *Keel ja Kirjandus* 8. 545–557.
- Labov, William. 2001. *Principles of Linguistic Change. Vol. 2: Social Factors*. Oxford: Blackwell.
- Lakoff, George & Mark Johnson. 2011. *Metafoorid, mille järgi me elame*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus. Tlk Ene Vainik.
- Langacker, Ronald. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Langemets, Margit. 2004. Polüseemia ja leksikograafia. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 49. 97–124.
- Langemets, Margit. 2009. *Nimisõna süstemaatiline polüseemia eesti keeles ja selle esitus eesti keelevaras*. Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Langemets, Margit. 2019. Sõnaveeb – EKI uus sõnastikuportaal. *Sirp*, 15.02.
- Langemets, Margit, Udo Uibo, Mai Tiits, Tiia Valdre, Piret Voll. 2018. Eesti keel uues kuues. Eesti keele sõnaraamat 2018. *Keel ja Kirjandus* 12, 942–958. <https://doi.org/10.54013/kk733a2>.
- Langemets, Margit, Kristina Koppel, Jelena Kallas & Arvi Tavast. 2021. Sõnastikukogust keele portaaliks. *Keel ja Kirjandus* 8–9. 755–770. <https://doi.org/10.54013/kk764a6>.
- Langemets, Margit & Peeter Päll. 2021. Muutuv ÕS. *Sirp*, 29.01.

- Milroy, James. 2001. Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5/4. 530–555. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00163>.
- Milroy, James & Lesley Milroy. 2012. *Authority in Language: Investigating Standard English*. 4. tr. Oxford: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203124666>.
- Mund, Argo. 2003. Kaardistades kaardistamist. *Oma Keel* 2. 48–52.
- Mäekivi, Helika. 2022. Sõnatähendusest keelekorralduseni. *ERR: Arvamus*, 22.02.
- Niedzielski, Nancy A. & Dennis R. Preston. 2000. *Folk Linguistics*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110803389>.
- Otto-Luts, Nele. 2020. ÕSi soovitud ja muutuv keel. Riina Reinsalu (toim). *Eesti Keeletoimetajate Liidu aastaraamat*, 60–67. Grano Digital.
- Pact, Tiina & Lydia Risberg. 2021. Võõrsõnade tähendussoovitud ja nende esitus üldkeele sõnaraamatus. *Keel ja Kirjandus* 11. 965–984. <https://doi.org/10.54013/kk767a2>.
- Patekar, Jakob 2017. Odnos norme i uzusa na primjeru paronima. – Rasprave Instituta za Hrvatski Jezik i Jezikoslovlje, kd 43, nr 1, lk 163–179. [Horvaadi keelest tõlkinud Rauno Alliksaar.]
- „Päeva lõpuks“ = Eesti Keele Instituudi keelenõuanne, 26.03.2012. <https://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=203> (08.09.2022). Arhiveeritud keelenõuanne.
- Raadik, Lydia. 2020. Sõnatähenduste normimisest eesti keelekorralduses verbi *vabandama* näitel. *Keel ja Kirjandus* 10. 853–874. <https://doi.org/10.54013/kk755a3>.
- Raadik, Maire. 1991. *Kõrge, kõrgenema, kõrgendama*. *Keel ja Kirjandus* 6. <http://keeleabi.eki.ee/artiklid/kqrge.html> (08.09.2022).
- Raadik, Maire & Tiina Leemets. 2017. Emakeele Seltsi keeletoimkonnas. *Oma Keel* 1, 31–37.
- Raag, Raimo. 2008. *Talurahva keelest riigikeeleks*. Tartu: Atlex.
- Ramscar, Michael & Robert F. Port. 2016. How spoken languages work in the absence of an inventory of discrete units. *Language Sciences* 53. 58–74. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2015.08.002>.
- Reddy, Michael J. 1993. The conduit metaphor: A case of frame conflict in our language about language. *Metaphor and Thought* 2. 164–201. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139173865.012>.
- Risberg, Lydia. 2021. Jonnakas *kostuma*. *Keel ja Kirjandus* 12. 1078–1085. <https://doi.org/10.54013/kk768a3>.
- Risberg, Lydia & Külli Habicht. 2021. EKI keelekool: loendipõhisest kasutus- põhisuseni. *Postimees: Arvamus ja Kultuur* 620. 4.
- Risberg, Lydia & Margit Langemets. 2021. Paronüümide probleem eesti keeles. *Keel ja Kirjandus* 10. 903–926. <https://doi.org/10.54013/kk766a4>.
- Ross, Kristiina. 1996. Naine eesti keele grammatikas. *Vikerkaar* 11–12. 102–106.
- Rundell, Michael. 2018. Searching for extended units of meaning—and what to do when you find them. *Lexicography*, 5. 5–21. <https://doi.org/10.1007/s40607-018-0042-1>
- Saareste, Andrus. 1922. *Tegelikud õigekeelsuse määrused*. Tartu: Postimees.
- Saari, Henn. 1976. *Keelehääling*. Tallinn: Valgus.
- Saari, Henn. 1984. *Tüübikirjeldused lühikese kirjakeelesõnastiku koostajale*. [Projekt.] *Estialgselt lõplik, august 1984*. [Käsikiri Eesti Keele Instituudis.]

- Saari, Henn. 2004. *Keelehääling: Eesti Raadio „Keeleminutid“ 1975–1999*. Sirje Mäearu (koost). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Saluäär, Hille. 2022. Sõnadest ei saa isu täis ehk Elukestva emakeeleõppe kaitseks. *Sirp*, 04.02.
- Seth, Anil. 2021. *Being You. A New Science of Consciousness*. London: Faber ja Fber.
- Sinclair, John McHardy (toim). 1987. *Looking Up: an account of the COBUILD project in lexical computing*. Collins.
- Sinclair, John McHardy. 1991. *Corpus Concordance and Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Starčević, Anđel. 2016. Govorimo hrvatski ili 'hrvatski': standardni dijalekt i jezične ideologije u institucionalnom diskursu. *Suvremena lingvistika* 42(81). 67–103. [Horvaadi keelest tõlkinud Rauno Alliksaar.]
- Stefanowitsch, Anatol. 2020. *Corpus linguistics. A guide to the methodology*. Textbooks in Language Sciences 7. Berlin: Language Science Press.
- Storjohann, Petra. 2021. German Paronym Dictionaries: The Shift from Prescriptive Print Editions to Electronic Corpus-Based Resources. Hans Van de Velde & Fredric T. Dolezahl (toim). *Broadening Perspectives in the History of Dictionaries and Word Studies*, 194–222. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Šipka, Danko, Alenka Vrbinc & Marjeta Vrbinc. 2021. Normative labels in slovene dictionaries: users' and lexicographers' perspectives. *International Journal of Lexicography* 34(2). 183–205. <https://doi.org/10.1093/ijl/ecaa025>.
- Tauli, Valter. 1968. *Keelekorralduse alused*. Uppsala: Vaba Eesti.
- Tavast, Arvi. 2012. Keelehooldeteoreetilise aluse otsinguid: naabervaldkonnad appi. Maire Raadik & Tiina Leemets (koost). *Sõnaga mõeldud mõte*, 224–235. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Tavast, Arvi. 2022. Keelekasutusest, sõnastikest, keelekorraldusest. *Keelesaade (Viker-raadio)*. Eesti Rahvusringhääling, 16.01.
- Tavast, Arvi, Margit Langemets, Jelena Kallas & Kristina Koppel. 2018. Unified Data Modelling for Presenting Lexical Data: The Case of EKILEX. Jaka Čibej, Vojko Gorjanc, Iztok Kosem & Simon Krek (toim). *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: EURALEX: Lexicography in Global Contexts, Ljubljana, 17-21 July 2018*, 749–761. Ljubljana University Press, Faculty of Arts.
- Tognini-Bonelli, Elena. 2001. *Corpus Linguistics at Work*. (Studies in Corpus Linguistics 6.) Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/scl.6>.
- Trudgill, Peter. 1998. The Meanings of Words Should Not be Allowed to Vary or Change. Laurie Bauer & Peter Trudgill (toim). *Language Myths*, 1–8. London: Penguin Books.
- Vare, Silvi. 2001. Üldkeele ja oskuskeele nihestunud suhe. *Keel ja Kirjandus* 7. 455–472.
- Veski, Johannes Voldemar. 1929. Sidesõnade *ja* ja *ning* asjus. *Johannes Voldemar Veski keelelisi töid*, 129–131. Eesti NSV TA Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Veski, Johannes Voldemar. 1967. Keele sõnavara vaesestumise vastu. *Keel ja Kirjandus* 6. 333–337.

- Viks, Ülle. 1985. Sõnaseiku. Tiiu Erelt & Henn Saari (toim). *Kirjakeele teataja 1979–1983*, 66–72. Tallinn: Valgus.
- Vrbinc, Alenka, Donna M. T. Cr. Farina & Marjeta Vrbinc. 2018. Objectivity, Prescription, Harmlessness, and Drudgery: Reflections of Lexicographers in Slovenia. *Lexikos* 28. 361–383. <https://doi.org/10.5788/28-1-1469>.
- Vääri, Eduard. 1968. *Eesti keele õpik keskkoolile*. Tallinn: Valgus.
- Walsch, Olivia. 2016. *Linguistic Purism. Language Attitudes in France and Quebec*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/impact.41>.
- Weigand, Edda. 2002. The Language Myth and Linguistics Humanised. Roy Harris (toim). *The Language Myth in Western Culture*, 55–83. Richmond: Curzon.
- ÕS 1999 = *Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999*. Tiiu Erelt (toim). T. Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu & Maire Raadik (koost). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2006 = *Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006*. Tiiu Erelt (toim). T. Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu & Maire Raadik (koost). Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2013 = *Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013*. Maire Raadik (toim). Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu & M. Raadik (koost). Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2018 = *Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018*. Maire Raadik (toim). Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu & M. Raadik (koost). Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.
- ÜS 2022 = *Eesti Keele Instituudi ühendsõnastik 2022*. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee> (08.09.2022).

Abstract. Lydia Risberg: Recommendations for the meanings of Estonian words – necessary or not? The National Orthology Commission discussed in 1980 that there should be no norms for the meanings of Estonian words in the Estonian standard language, but the Estonian corpus planning continued to label some meanings as inappropriate and gave recommendations for meanings in the Dictionary of Standard Estonian (DSE 1999–2018). But the Dictionary of Standard Estonian and the Explanatory Dictionary of Estonian do not create word meanings – the meanings of words are formed in the use of language and dictionaries only describe the usage. The new EKI Combined Dictionary (since 2020) only describes meanings, there is no evaluation whether the meaning is good or bad. This article explains why the meanings of Estonian words cannot be standardised in general language and the recommendations for the meanings of Estonian words are not necessary.

Keywords: meanings of words, Estonian language, general language, corpus planning, EKI Combined Dictionary, Dictionary of Standard Estonian